17
К70

ЯНУШ КОРЧАК

НА САМОТІ З БОГОМ

МОЛИТВИ ТИХ, КОТРІ НЕ МОЛЯТЬСЯ

ДУХ І ЛІТЕРА

Януш Корчак

НА САМОТІ З БОГОМ

Молитви тих, котрі не моляться

ДУХ І ЛІТЕРА

17
К 70

Януш Корчак

НА САМОТІ З БОГОМ

Молитви тих,
котрі не моляться

338038 12

Державна
науково-педагогічна
бібліотека України

Київ 2003

171+130.122+821.162.1 Корчак 2.03=161.2
87.4 + 84(4Пол)

УДК 171+231]37+82

УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО
ЯНУША КОРЧАКА
Проект Світлани Петровської

Переклад з польської Олександра Ірванця

Висловлюємо щиру подяку
Віктору Олександровичу Біличу за допомогу
у виданні цієї книжки

У «Молитвах тих, хто не молиться» унаочнюються світоглядні засади трагічної Корчакової педагогіки, її, сказати б, теоретична концепція — та її безмежно, аж до героїчного утопізму, гуманістична практика. Це своєрідний за жанром виклад етичних поглядів Януша Корчака.

На обкладинці — фрагмент дитячого малюнка з концтабору Терезин.

Відповідальні за випуск:
Костянтин Сігов та Леонід Фінберг

Редагування та післямова: Мирон Петровський
Художнє оформлення: Ірина Клімова
Комп'ютерна верстка: Галина Ліхтенштейн

К-703 Януш Корчак. НА САМОТІ З БОГОМ. Молитви тих, котрі не моляться. / Пер. з польськ. — К.: Дух і Літера, 2003. — 66 с.

ISBN 966-7888-53-3

© дух і літера 2003
© О.Ірванець, переклад

Таємничі нашепти душі,
що вона їх сама собі повідає,
нанизав я на сюжети молитов.
Знаю, що всяке творіння
мусить собою до Бога й від
Бога до себе увесь світ
пронизати. Знаю.
І від того маю я певність —
Ти мені допоможеш, Боже.

МОЛИТВА МАТЕРІ

Схилилась я над тобою, дитино люба моя, як же ж ти мені дорога, моя крихітко! Знаю, подібна до багатьох, але вірю-вірю-вірю, що не бачачи тебе, впізнаю серед тисяч за голосом, а не чуючи голосу, відчую тебе по вустоньках, які доторкнуться до грудей моїх — моє ти єдине на світі.

Розуміємо одне одного без слів, без голосу ти здатна з найглибшого сну обудити мене — одним лише поглядом-покликом.

Дитя моє, ти щира правда життя мого і єдине для мене нагадування, тремтлива турбото моя, надіє і тривого.

Дитино, будь щасливою. Боже, вибач, що не до Тебе промовляю, а якщо й молюся, то швидше зі страху, що приревнувавши, можеш її скривдити. Навіть Тобі, Боже, боюсь я довіритися: бо можеш відняти дитя в матері й можеш відібрати матір у дитини. Скажи, навіщо так чиниш? Я не дорікаю, Боже, я тільки запитую.

Вибач, Боже, що люблю її більше, ніж Тебе, бо це я дала їй життя, але й Ти також, Боже: тож несемо спільну відповідальність, обоє ми винні, що воно живе і вже страждає. Тож мусимо пильнувати.

Страждає — плаче.

Боже, кохаючи це маля без пам'яті, я може й Тебе у ньому кохаю, бо Ти сутній-присутній-посутній у цьому Найменшому — Найбільшою Таїною — Ти, Боже.

Не вірю в існування гріха, бо якби гріх існував, моя любов була б гріховною, а чи може бути гріховною любов материнська?

Байдуже мені зараз до страждань, яких — я знаю — багато є у світі, байдуже мені до сліз, яких — також знаю — багато у світі є. Чи ж Тобі я брехати мушу? Лише твої сльози, дитя моє, лише твоя усмішка, турботонько моя сердешна.

Дитя моє — ти мій ланцюг ніжний, мої кайдани солодкі, ясминові й зоряні, квіте прощення, дрімото моя радісно-покутлива, віро моя сонячна, надіє лагідна, хмарко моя рожева, співе жайворонковий.

Дай їй щастя, о Боже, аби вона не жалкувала, що ми їй життя подарували, я не знаю, що то є щастя, але Ти, Боже, знаєш, Ти мусиш знати, не можеш не знати. Тож дай!

Схилилась я над тобою, дитино люба моя, і так наполегливо шукаю, так гаряче благаю — чи розумієш — чи зрозумієш? Скажи. Дай відповідь легеньким тремтінням повік, поворухни ледь-ледь вустами — подай знак, якого ніхто не зрозуміє окрім нас двох: Бога й мене, матері твоєї. Скажи, що не жалкуватимеш, живучи це життя, і що я — мати твоя, скажи це, стверди, молитво ти моя сердешна.

МОЛИТВА ХЛОПЧИНИ

Знаю я, що просити негарно. Але я не у Тебе прошу, Добрий Боже. Ти нічого мені не давай, тільки ось дядечко мені пообіцяв годинника, якщо я добре вчитимуся. Тож тільки допоможи мені, нагадай дядечкові про ту його обіцянку. Я ж бо старатимуся, та й нема великої різниці, чи він мені подарує годинника зараз, а чи пізніше. Я похвалився друзям, що матиму годинника, а вони не вірять, насміхатимуться з мене, думатимуть, що я збрехав, що я так перед ними виставляюся. Допоможи мені, Боже, це ж для Тебе неважко, бо Ти все, що забажаєш, зробити можеш. Поможи ж мені, мій Добрий, мій Золотий Боже.

Пробач мені гріхи мої. Я нагрішив багато. Виїв зі слоїка повидло, насміхався з горбаня, збрехав, що мені мама дозволяє іти спати, коли я схочу; цигарки я вже двічі палив, негарні слова говорив. Але ж Ти добрий, і Ти мені пробачиш, бо я сам про це жалкую і хочу виправитися.

Я хочу бути хорошим, але не можу. Як мене хтось часом розсердить чи підмовить, а я не хочу, щоб думали, ніби я боюся; або коли мені стає нудно, чи коли дуже чогось хочеться, а мені не дозволяють, тоді я не можу стриматися, хоча потім і жалкую. Бо ж насправді я не поганий.

Не те щоб я хвалився, але ж Ти сам знаєш, бо Ти все знаєш, Добрий Боже, і знаєш, що є й гірші від мене. Я тільки часом збрешу, а вони брешуть що не слово. І крадуть. Два рази щезав у мене сніданок, вкрали в мене зошита, витягли з пенала олівець. Це вони мене навчили поганих слів. Та Ти про це й сам знаєш, Боже. Я не люблю жалітися, але ж Ти сам знаєш, що я не поганий, хоча й стільки поганого роблю.

Допоможи мені, Добрий Боже, щоб я не грішив, дай довге життя і здоров'я мамі й татусеві, і про того обіцяного годинника дядечкові нагадай.

Бо як щось комусь обіцяєш, то треба потім виконувати.

МОЛИТВА ЛЕГКОВАЖНОЇ ЖІНКИ

Коханий мій Боже, як давно я з Тобою не розмовляла. Може, тому я рідко молюся, що не люблю вклякати навколішках. Тож я згашу цигарку, але сидітиму на канапі й дивитимуся на квіти. Ти ж за це не образишся, бо Ти ж Добрий, Коханий наш Бог. Ніколи Ти мене не карав. А я ж стільки разів бувала поганою і неслухняною. Скільки гріхів я маю.

Поглянь лишень. Тільки почала я молитись, як мені думка гріховна прийшла до голови. І захотілось мені сказати:

— Сідай-но, Старенький, біля мене — ближче-ближче — не бійся, нічого я Тобі не зроблю, хіба сам чого захочеш.

Такий ось гріх, така нечиста думка.

Я сама собі часом дивуюся: ніколи й нікому я свідомо кривди не зробила, хіба несамохіть коли. І я одразу ж прошу вибачення, а коли не можу вибачитися, тоді я плачу, хоча і знаю, що в мене очі негарно почервоніють. Але нехай, нехай і очі червоніють, буду некрасивою, якщо я така погана... погана... погана...

Правда ж, я гарна? Правда ж, у цьому ж немає нічого поганого, коли про це казати щиро? Ти ж сам

сотворив мене такою, а воля Твоя є священною. Я інколи навіть жалкую, що не вродилася негарною; ну, не зовсім вже потворою, але трішки так незугарною. Напевно, я була б тоді мудрішою, розважливішою і добрішою. Хоча, добрішою — навряд чи. Скажи мені, чи я добра? Як мені шкода, що я Тебе побачити не можу: я притулилася б до Тебе, зазирнула б у очі Твої запитально, а Ти б до мене усміхався, примовляючи: «Дурненька». Правда ж, Ти б саме так примовляв?

Нічого Ти мені не відповідаєш, а я так сильно хотіла довідатися, навіщо Ти створюєш некрасивих людей. Я б усіх зробила красивими; і жінок, і чоловіків, так, навіть їх. Але про чоловіків я з Тобою не розмовлятиму — сам знаєш, чому. Ти ж бачиш: я не ревнивиця. Коли б усі жінки були красивими, тоді кохали б тільки найрозумніших з них. Я ж взагалі до розумних не належу. А шкода.

Читаю тільки книжки про любов, та й то неуважно. Навіть віршів я не люблю. Окрім того, я не вірю, що з книжок можна розуму набратися. Розумним треба народитися.

Добрий мій, Коханий мій Боже, я так Тебе люблю. Часом хотіла б навіть якусь офіру Тобі принести. Я подаю жебракам, але це не те. Пам'ятаєш, я ходила відвідати хвору на тиф, щоб переконатися, що я таки вірую в Тебе; я так тоді страшенно боялась. Не смерті, ні, — але після тифу волосся випадає, і в гарячці тифозній можна часом наговорити багато недоречного.

Як Тобі, мабуть, ті люди допікають: кожне про щось Тебе просить, кожному щось від Тебе потрібно.

Як Ти даєш собі ради з усім тим? Інколи мені навіть здається, що Ти не слухаєш усіх тих прохань. але ж це не так, правда? Нічого дивного немає у тім, що я так мало знаю: звідки ж я знань наберуся? Але здається мені, що й священики добре всього того не знають. Тож я собі постановила ніколи ні про що не просити. Бо це якось так негарно: ніби Тебе просто кохають, аж тут раптово якісь прохання, прагматичний інтерес. То може Ти, коли я не проситиму, а лише думатиму про щось, швидше виконаєш мої побажання.

Правда ж, і Тобі було б неприємно, якби я була негарною? Правда ж, я й Тобі подобаюся? Зрозуміло, інакше, ніж людям; але ж Ти теж відчуваєш задоволення, коли вдається Тобі створити щось прегарне? Ой, дурна я, хіба може Богові щось та й не вдатися? Все є таким, яким є, бо це Ти цього захотів.

Стільки квітів різноманітних ти витворив. А серед них є і квіти гріховні. Червона, вся така запахуща червона троянда — то квітка гріховна. А може, не Ти троянду сотворив, а сатана? Ні, це неможливо, бо тоді від Твоєї сили квіти гріховні пов'яли б. Бідолашний Ти, мій Дідуню.

Мені часом так хочеться допомогти тобі, пособити, трішки тебе розвеселити. Бо ж нелегко, мабуть, увесь час думати про бідноту, про чесноту, про сиріт. Я ось ненавиджу пломбувати зуби, та все ж пішла до дантиста, щоб він мені здорового зуба запломбував; я постраждати хотіла, а він, дурень, сміявся. Правда, потім я почала й собі сміятися, але спершу була страшенно лиха. Він, напевно, роздзвонив про це усім своїм знайомим. Ой, які ж вони пліткарі, ті чоловіки. Ненавиджу їх.

Я знаю: Ти велиш прощати. Я їх прощаю, але від того іще гірше. Брехуни вони невдячні, у сто, в тисячу разів гірші від нас.

О-о-о, дзвінок у двері... Це він... Вибач мені... Не сердься на мене, Боже... Врешті, це Ти сам керуєш усім... Па-па, Боже, дякую Тобі, так гарно було нам удвох.

МОЛИТВА СМУТКУ

Який смуток, Боже, Боже, смуток який.

Сірий смуток, Боже, Боже, смуток сірий.

Ані звуків, ані барв, Боже, ані барв, ані звуків.

Смуток, Боже, смуток.

Вийняв я серце з грудей, Боже, Боже, б'ється серце тихо.

Боже, тихо, тихо серце б'ється. Боже, Боже, з грудей я серце вийняв.

У сльозах, сумне своє серце, серце смутне, все у сльозах.

Птах чорний з крилами білими. Боже, білі крила має чорний птах.

Туман густий, птах чорний, крила білі, Боже, білі крила, чорний птах, густий туман, Боже.

Смуток, Боже, смуток.

Було сонце, було й нема, Боже, нема, нема, було сонце, Боже.

Тихо, смутно, смутно, тихо.

Тихо, смутно, на хвилях чорних труна вихилитується. Чорну росу з чорних квітів чорні метелики п'ють. Ніколи вже людина не заспіває, дитина не усміхнеться, тріснув останній дзвін, усі годинники у світі зупинились, завалилася остання в світі вежа, і вчора уночі остання згасла зірка — вже не мала для кого світити.

Немає, немає, Боже, немає нічого.

Розплющив я широко очі — дивлюся, дивлюся, дивлюся. Боже, нічого немає, нічого не бачу, вслухаюсь — нічого не чую, ані шепоту, ані зітхання.

Сірий Володарю тихого світу, Боже, чуєш, навколо птахи чорні крилами білими майорять, чорні метелики з чорних бутонів чорну спивають росу.

Який смуток, Боже, смуток який.

Ані барв, ані звуків, Боже, Боже, ані звуків, ані барв, ані сліз.

МОЛИТВА НЕМОЧІ

Ясний Вельможний Господи Боже. Смішно.

Наївно, смішно, наївно, недоречно, смішно, смішно.

Всеблагий Всемогутній Господи Боже. Смішно.

Неосвіченість є у цьому, простацтво неотесане, але не неміч, ні.

Ні, не неміч, ні.

Як Тебе називати, Всеблагий Всемогутній, як?

Як називати Тебе, як?

Кажу ж: наївно, недоречно, по-дитячому. Я і дитина, я і Ти. Дитина, яка мною буде, яка ще не ходить, ще не розмовляє.

Кажу ж: Ти. Як Тебе називати — Господом? Бога назвав я Господом, написав з великої літери, чи навіть винайшов іншу велику літеру, тільки для слова «Бог».

Кажу ж Тобі: Ти, Боже. А недоумок не сотворить молитви, бо ж людина від мавпи походить. Не промовить він молитви, бо вже он цигарку палить,

і людина від мавпи походить. Так просто, так по-дитячому.

Боже, мені бракує слів, щоб означити неміч мою, нема в мене слів, щоб неміч назвати неміччю. Бо тільки неміч моя і є великою, і може дорівнятися до величі Твоєї, Всеблагий Всемогутній. Безпорадність, безсилля, неміч, ницість. Навіть не хробак, навіть не мураха. Навіть не ніщо, не ніщо. Великим є ніщо, а я навіть не безкінечно маленьке щось, бо й безкінечність великою є. А я просте собі щось.

Боже, Боже, Боже — і нічого більше. Ані скрути, ані покори, тільки Ти, Всеблагий Всемогутній Господи Боже. Зіщулене щось, покірне щось, скулене щось, яке скорчилося перед Престолом Твоїм. Смішне, смішне.

Я не назву Тебе Сильним, Великим, Безсмертним, бо за це можуть образитися люди, які вважають себе сильними, великими, безсмертними. Не забувай, Боже, що й люди бувають великими і безсмертними. Уважніше вдивляйся в Землю, ти мусиш добре її знати. Ти ж пам'ятаєш нашу Землю? Вона обертається навколо Сонця.

Мудра твориться молитва незрозумілою мовою.

Оле телі солт мін каюзо віт дарту, вак рубо, вак рісте. Кін бра — оле.

Оле телі солт, оле дарту мін вак. Аль віт дарту, аль ма васте, оле віт кін.

Вибрав я з усіх наріч найважливіші вирази, розсипав їх, поперекручував, поперемішував, та й створив незрозумілу молитву для людей, для себе.

338038 к

Державна
науково-педагогічна
бібліотека України

Оле телі солт, оле віт, е дарту мін вак.

Це нічого не означає, але я вже не можу інакше, не можу, Всеблагий Всемогутній Господи Боже.

Не можу інакше, і не вибачаюсь за це. Не можу й не прошу мене простити. Не можу, й не жалкую з цього приводу. Не можу, й Ти на мене не розгніваєшся. Не можу, й Ти на мене не образишся. Не можу, й Ти мені не дорікнеш.

Прощають, гніваються і карають люди. А Ти не людина, Всеблагий Всемогутній Боже, хоча Тебе люди і Богом нарекли, і наївно кожен з них для себе вигадав різні свободи і розради.

Оле дарту, віт тел дарту, оле солт вак сірте бра ол.

Чому навіть вже й дитиною не можу стати.

Навіть, вже, й.

Я не можу інакше, Все і Благий Ти, не можу.

Абба, адда, абб...

МОЛИТВА НЕМОВЛЯТИ

Божечку, Зося обсікалася. Зося погана. Зося зробила калюжку. Матуся сердитись на Зосю. Погана, погана дівчинка. Матуся бити Зосю. Погана, погана матуся. Не бий. Не бий, матусю. Не бий Зосю. Ручка боліти. Бо-бо ручка буде, Бозю.

Зося бояти. Погана матуся, така погана матуся.

Зося любити матусю і татуся.

Де ця калюжка? Погана калюжка. Більше не буду, матусю.

Навіщо зробила, навіщо зробила?

По ніжках тепленьке — дивись, що це? Бе! Трусики — бе, панчішки — бе, черевички — бе. Матуся сердитись на Зосю.

Погана матуся, і лялька погана, і песик поганий, поганий такий хороший песик. Бачиш, песику, ось тут є горщичок нічний, туди робити треба.

Зося грішна. Не бий, матусю.

Божечку, мій Божечку, де животик? Зося бояти животик. Зося бояти лікаря.

Не бійся, Зосю. Матуся не сердиться, матуся не битиме, матуся все тобі купить. Зося грішна, грішна, грішна.

Зося любить Божечка.

МОЛИТВА СКАРГИ

Залишив Ти мене, о Боже, чим же я перед Тобою завинив? Тепер ось я самотній, і дорога невідома мені.

Заблукав я в підступних сутінках, заблудився в понурій гущавині життя.

Лишив Ти мене, о Боже, чим же я Тебе засмутив?

Самотній блукаю в тузі.

Миготить десь попереду світло, та я не знаю, чи там хата, а чи зрадливий вогник, що мерехтить над трясовиною?

Бачу щось, та не втямлю, чи не міраж, чи не примара?

Запеклися вуста мої, хоча й морок навкруг, що як сонце пече, а чи то морозить, може то вогонь в тілі моєму, навстріч вогневі іззовні. Не втямлю.

Чим же я, Боже, завинив аж так, що саме зараз мені Тебе так бракує, коли стопи мої в багно вгрузли, а руки мої й серце моє кров'ю стікають?

Волаю до людей. Жодної відповіді. Гукаю: «Мамо». Ні слова. Останнім криком кричу «Боже». І що? Нічого — сам я, один.

Ангела смутку пошли мені. Не про радість прошу, не про зелені луги, не про сни блакитні, не про крилаті снопи промінння. Хочу смутку, бо ж так мені самотньо, бо сам-один-однісінький маю далі блукати, продиратись і ранитись в мороці.

Самому собі скаржуся, душі своїй власній повіряю мій до Тебе жаль, мій до Тебе, Боже, жаль. Я не прошу, я лиш нагадую, Боже.

З Тобою вирушив я в дорогу, тож покинутий зараз, чи мушу я самотньо далі прямувати, якщо втомлений, змучений я, і в гущавині дороги не розпізнаю?

Чи Ти пам'ятаєш, Боже, як я вірив Тобі, чи ж Ти забув, Боже, мої з Тобою наївні перешепоти, таємні тихі зізнання, сльози моєї щирості?

Не жаль, а лиш подив, не сумнів, а лиш занепокоєння, не гнів, а лиш прохання були в мені, коли відчув я, що Ти мене полишаєш, віддаляєшся, зникаєш.

Без жодного слова.

Вини тепер в собі шукаю, але яка ж вина є такою великою, щоб Ти, не сказавши й не дорікнувши, цілковито й раптово покинув мене.

А якщо Ти зараз повернешся, і я почну промовляти до Тебе, що Ти мені відповіси?

Заблукав я в підступних сутінках, а Бог мій пішов собі від мене десь далеко, в самотині мене полишивши.

Скаргу свою нанизав я на сліз намисто і на грудях своїх почепив її. Твоя провина, Боже.

МОЛИТВА БУНТУ

Не злегковажиш мною, Всемогутній Боже, бо сам я легковажу життя мого легковажністю, й лише смерть, у панцир закута, може мене подолати, але я і її легковажу.

Чим я є — кількома пригорщами брудної води, помиями, вкритими шкірою. Таким створив Ти мене, Всемогутній, аби Себе повеселити.

Окрилив Ти думку; але життя щоденне крила ті утинає, й до крові гарячої гною чорного доливає. Гей-гей, крилами неба ладен би досягнути, але воно лише для люблячих Тебе, для вірних, для покірно відданих.

А у мені нема ані крихти ні покори, ні відданості, один лише бунт. Не задириста амбіція, а захисна впевнена гордість. Гордо випростаний, я ані ласки не прагну, ані кари не боюся.

Сам для себе є я світом, і в тому своєму світі я сам собі Господь і Бог. Я сам собі наказ і виконання, сам я для себе творець і нищитель. Маю в собі я власні сонця і власні свої блискавиці.

Що захочу, те й сотворю.

Захочу — кров до білого розжарю, дзвони на всіх дзвіницях в унісон розколихаю, зберу в єдину блискавицю всі грішні свої забаганки й навіть дрібні хотіння, отрутою думки насякну — та й запалю велику пожежу на вівтарі бунту свого супроти Тебе, та й сам у тому полум'ї згорю. Бо так мені забаглося.

Не прагну я старості затишної, згори поданої-дарованої, наче милостиня, повільного вростання в могилу, поступового конання.

Я ніби той раб збунтований, який має останню і єдину свободу свою, єдиний вираз опору: ні!

Не хочу, не буду — не послухаюсь — не підкорюся!

Частка Тебе є духом моїм, тож це Ти Сам збунтувався супроти Себе. Я, Бог, викликаю Тебе, Боже, як рівний рівного, на поєдинок. Всемогутньому Богові, який легковажить, я протиставляю Бога, котрий мститься: зневажаю, принижую, нищу Тебе у собі.

Тож випростайся, побори і покарай, і — дай-но, пригадаю — вкинь до геєнни вогненної.

Всемогутній Ти, а правдивість Твоя безсила супроти океану брехні, що розлитий довкола.

Справедливість засліпила очі Твої.

Все є підлістю і брехнею в людині роздвоєній, все, окрім пазурів хижих та ікол гострих.

Тож і гарчу я на Тебе, як пес, хижий, напружений перед стрибком, готовий зчепитися і впитися — поглядом безтямним, крові спраглим, зміряю відстань, що нас розділяє — і лечу в порожнечу.

Тому вірю, що створив Ти й цю відстань між нами — аби міг я до Тебе таке промовляти.

МОЛИТВА ЗАДУМИ

Отче наш, який же предивний цей Твій світ, яку дивну мелодію він витирликує на арфі душі моєї. Яке предивне все, що є на землі, в її глибині й доокола. Скільки див, якби їх менше було, то було б легше, та було б і бідніше. І вода, і вогонь, і камінь, і птах, і квітка, і змія, і зірка. Як багато малих і великих творів. І людина також так схожа на все інше, що Ти сотворив.

Дивно, як можна довго вдивлятися у ліс, або в дерево серед лісу, або в того дерева одну гілку, або на тій гілці в один листок, або на тому листкові в одну прожилку — і так дивно тоді спливають години у душі.

Можна так довго-довго вдивлятися в море або в єдину крапельку роси — і тоді так дивно тоді пропливають століття у душі.

Так само і знання людське — вишукує, видивляється, щоб збагнути деяких з таємниць Твоїх таїну.

Нехай собі.

Я знаю, що в барвах, в руху, в пахощах, в шамотанні пташеняти і в молитві зірок криється оповідь

Твоя щиросердна, всім зрозуміла казка, яку кожен почує по-своєму, і якої Ти не таїш, не приховуєш.

Дивлюсь я на непоказну кропиву — дивовижна рослина, пощо вона озброїла зелень свою отруйними колючками-стилетами — яку надію плекає, якої справедливості прагне, яку свою правду обстоює щодо мене, щодо землі й сонця?

Навіщо існує кропива, конвалія, малина, яблуня і дуб? Не тому, що одне пекуче, інше пахуче, третє смачне, а четверте довговічне — байдуже, чи шкідливе воно, чи корисне. Ні — інше, чому ми, брати в житті цьому, не розуміємо одне одного?

Народжуємось на світ — я, конвалія і дуб, дихаємо, живимося, зростаємо, кохаємо, ми — я, конвалія і дуб. І помираємо.

Чому з тієї самої землі проростають: кропива, жасмин, малина, дуб, і птах, і гад — і я?

Навіщо існує лебідь і його білосніжний пух?

Навіщо пара, вода, крига і снігу кристалики, і солі кристалики?

Соловей уночі, а жайворонок в польоті звисають, ніби краплі сонця?

Он щось таке дивне-предивне, на довгих ногах пересуває своє закуте у панцир тіло, ще й вусами-вусищами ворушить — і навіщо мені знати, як те до смішного мале сотворіння називається? Воно живе — і я живу. Й ми з ним брати. Воно живе в цю мить, і я — в цю мить. Ми з ним сучасники. І як

воно частину ніг своїх раптом втратить, то по-своєму заплаче. Брати ми і в болю. Воно й померти може. Брати ми і в смерті. Самець шука собі самиці. Брати ми і в полум'ї пристрастей, у вихорі, в чаді жаги.

А ондечки суне щось вже зовсім крихітне й зелене — мураха проти нього здається велетнем; і суне воно, поспішає, чимдуж утіка від небезпеки. Брати ми і в страху перед таємничістю загрози.

А може он той старий горіх закохався у березу, і там, під землею, він шука її дівочого доторку; а береза пучком розбуялого гілля пестить його і спокушає — а десь там, у глибині землі, уникає торкатися до нього корінням і зраджує, з іншим деревом сплітаючись.

Багато знає знання наше. Нехай собі.

Для мене правдою є те, що всі ці дива казки, Тобою створеної, Отче, вони не тільки навколо мене — вони і в мені також. Я сам у собі сам собі свою казку розповідаю. і вона від Твоєї відрізняється.

Я всьому суперечність. Нічого без мене не буде.

Маю собі вільну волю не дивитися взагалі, а дивлячись, не бачити, а бачачи, не зауважувати, тобто бачити так, як я хочу. Твою краплину роблю океаном. Ти затулив сонце хмарою, а для мене воно саме зараз світить найяскравіше. Я подарував людині крила. Я випив нескінченність — нема вже її, не існує. Під стеблом трави я нап'яв намета, і в його затінку приліг спочити. З піщинки створив я келиха, повного столітнього вина. Гріюся на льодовику.

Ти собі, Отче, свою, а я собі з Твоєї казки власну казку зараз виплітаю.

Які дивні дива навколо, які дивовижі. І я за крихітну мить єдину переживаю цілі епохи.

Дякую Тобі, Отче наш, що живу я вічно, перебуваючи скрізь і маючи змогу все у світі цьому наповнювати своїм подихом. Дякую Тобі, Отче наш, за чарівну потаємність казки Твоєї.

МОЛИТВА ПОЄДНАННЯ

Знайшов я Тебе, мій Боже, і втішаюсь, як дитя заблукале, що побачило вдалині постать людську. Відшукав я Тебе, мій Боже, і тішуся, як дитина, що прокинулась від страшного сну, — ласкаво усміхнене обличчя матері вітає зустрічним усміхом. Знайшов я Тебе, мій Боже, як дитинча мале, що було віддане у недобру — чужу — опіку, втекло й по багатьох важких пригодах нарешті притуляється до рідних материнських грудей, вслухається у биття материнського серця.

Хто ж винен, що захопившись радісною забавою, я віддалився від Тебе, мій Боже, що крам з яскравими блискітками, гучна музика, мавпочка на ланцюжку, яскрава метушня ярмаркова затягла мене, слабкого і піддатливого?

Хто винен, що біжучи по лісові ягоди, в надії, що ось, зараз, он за тими деревами страх аж скільки багато їх знайду, таких солодких, бо несподіваних, солодких, бо власними руками, власними трудами зібраних — збився зі шляху і в ліс темний зрадливий заглибився.

Хто винен, що своїм наївним поглядом я не в сумні відблиски, а в мерехтіння яскраве був задивле-

ний, не в шепоти далекі й таємничі, а в наспіви танцювальні був заслуханий; до зрадливої радості прихиливши вуста свої й серце?

Одна сльозина неспокою збігла по щоці, що самодин я в тлумі опинився, — та вже й ні — Ти зі мною, мій Боже.

Ніч темна. А під заплющеними повіками сплячого стільки всього відбувається. Рояться страшні комети, кривляються якісь обличчя, палають пожежі, кров цібенить, вихор виє, потопельники спливають із темних глибин, — і сам я то пливу каламутними водами, то за хмари злітаю стрімко, то незнайома руда дівчина цілує мене, спокушаючи, а то вогник нічний, немов призабуте обличчя друга дитинства, манить у трясовини болотяні; хочеться закричати — та горло стискає холодна рука невидима — і раз по раз десь вдаряє чи то годинник, чи на вежі дзвін.

Один короткий стогін вирветься з вуст моїх, слабкий і безпорадний, — і вже Ти зі мною.

Хто винен, що в мозку зачаєна хвиля омани випустила із себе кажанячу зграю примар?..
А це вже найгірше:

Світлу, ясну Твою постать, о Боже, затуляють від мене тіні Твоїх, мій Боже, брехливих слуг-тлумачів.

Крізь їхню щільну і похмуру юрбу продиратись я змушений. У вухах моїх сичать-відлунюють їхні зрадливі нашіптування: «Просто впади і тремти, й відродишся, воскреснеш, і матимеш право». Їхні кадила чадять, вивергають дими і дзеленчать, їхні фаль-

шиві чудеса, їхні ретельні погрози і їхні примарні гріхи, їхні високі мури і їхній їдучий попіл, їхні клятви й присяги, їхні кам'яні скрижалі, їхні повчання і гази отруйні. Заклики їхні: «До мене, до мене, один лиш мій Бог не продажний». Крізь тлум Твоїх помічників, асистентів, заступників і катів, які мене відпихали, затримували, морочили й затуляли мене від Тебе. Та все ж я до Тебе, мій Боже, прямував.

Ось тому так пізно — тому тільки зараз я прийшов.

Крізь життя спокуси, крізь пристрастей облудну куряву й імлу, крізь лави фальшивих пророків — до Тебе.

Тож і втішаюсь зараз, як дитина, і не називаю Тебе ані Великим, ані Добрим, ані Справедливим, а лиш кажу я до Тебе:

— Мій Боже.

Кажу до Тебе «мій» і вірю.

МОЛИТВА СТАРОГО

Господи мій Боже, Судіє Справедливий, шкода мені життя мого, а помирати пора. Мало вже моїх однолітків залишилося на землі — більшість цвинтарі вже заселила. Першими відійшли майстри і вчителі мої, потім до них приєдналися старші брати, а за ними і друзі. Одні зі стогоном гучним відходили, іншим потиху сон заплющував втомлені повіки. Про одних говорилося: «Така воля Божа», а про інших: «Пожив і досить». Знаю, що треба поступитися місцем тим, які народжуються, зростають, мужніють і прагнуть діяти. Нам, старим, належить тиша. А де ж тиша тихіша, як не в могилі? Я часто проваджу довгі розмови з ними — живий з померлими, про минулі часи пригадую. Чи добре було? Чи хотів би я розпочати мандрівку наново? Може, тільки від браку мужності?..

Господи Боже, Судіє Справедливий, шкода мені життя мого, того залишку пригасаючого, — тепла і радості шкода. Вже дрібними кроками ступаю по землі, вже довго їжу пережовую, вже тихо розмовляю, вже поволі кров струменить по тілу моєму — може, на довше вистачить? Адже так приємно споглядати зелень і сонце, таке ж усе навкруги глибоке й наповнене, важливе і мудре.

Сонце і зелень — хіба це розуміють молоді? Їм видається, що все це природно, що так і мусить бути,

що бути не може інакше. Вони не розуміють, що це означає: **смерть косить**, вони не знають покори, не відають, що означає — **кінець**. Коли нічого вже не важать амбіції і прагнення, потуги й порахунки. Не знають, що означає: **смерть косить**, що означає — **кінець**.

Ми ближчі до Тебе, Справедливий Боже, — бо вони все поспішають, все не мають часу. Але й ми також не відаємо, доки Ти не відкриєш нам останньої життя таємниці у найпершу, болючу мить смерті; ми також діти нерозумні біля крихітної труни немовляти. Та я й не поспішаю це пізнати — саме воно до мене прийде — вже незабаром, вже невдовзі.

Я не боюся, лише жаль мені; так хотів би іще подивитися, почитати, побачити, дочекатися, таке воно все мені цікаве і нове, бо, можливо, останнє. Дякую Тобі, Судіє Справедливий, за мій вік, за літа мої сиві. Пізнав я прощальне сонця проміння, щебет птаства, пізнав любов старечу і надію. Знову все давнє для мене інше, бо інакше й нове. І Ти, Боже, — Ти теж інакший, бо інакші звістуєш радісні новини.

Боже, Судіє Справедливий, вже пора — я знаю — і хотілось би мені тільки подовжити якомога прощальні сердечні обійми — перед тією новою мандрівкою, незнаною, невідомою.

МОЛИТВА ДІВЧИНКИ

Всемогутній Боже, обіцяла я мамі, що більше капризувати не буду, обіцяла я мамі бути слухняною. Обіцяти легко, та як дотримати обіцяного? Я боюся. Я, звісно, старатимуся — дуже й дуже. Але чи завжди вдається досягти того, чого хочеться? Вже стільки разів казала я собі: «Від завтра я змінюся». А, може, зараз це й справді буде востаннє! Я дотримати даного слова дуже-дуже хочу. Але Ти мені допоможи, Боже Всемогутній.

Ти сотворив цей світ, який обертається навколо власної вісі й навколо Сонця. Створив Ти його полюси, паралелі й меридіани. Створив Ти півострови, побережжя, затоки і протоки, а також гори, височини, плоскогір'я і низини. Створив Ти безліч тварин теплокровних, створив Ти рослини і скелі, граніти і кварци. За Твоїм наказом, за волею Твоєю стоять ліси, звірями повні, за єдиним твоїм пожаданням розливаються ріки і королі розпочинають війни, або складають зброю. Нічого не стається у світі без Твого відома і без Твого дозволу.

Знаю я, що замалим є розум людський, аби збагнути Бога, що є він лиш краплею в морі. Ти один Всемогутній, не існує такої речі, якої Ти не вмів би чи не зміг би. Всі до Тебе звертаються, а Ти вже або погоджуєшся, або не дозволяєш.

Вірю всім своїм серцем маленьким у Твій Розум і в Доброту Твою, якщо не все розумію, то це лише тому, що я іще замала й недосить розумна. Вибач мені, Боже, моє блюзнірство, але я мушу бути щирою й не мати таємниць перед Тобою, бо ж Ти й так знаєш всі думки мої. Тож, Боже Всемогутній, якщо Ти хочеш, щоб всі люди добрими були й справедливими, то чом же Ти не створиш всіх добрими і справедливими? Навіщо дозволяєш їм грішити? Чому Ти не дав людям сильнішої волі, аби кожен що собі замислить, міг би здійснити. Я ж стараюся, я дуже стараюсь, але це не допомагає. І мама через це хвилюється, і я. Часом справа в чомусь дрібному, несуттєвому, а я не можу поступитися. Може, це тому, що і вдома, і у школі не все добре й справедливе. Багато неприємностей мала я не зі своєї вини, а через фальш і бруд, якими переповнений цей світ. Це правда, я відповідаю тільки за саму себе, але всенькі ті брехні, чутки, пересуди й нещирість так псують людині життя.

Боже Всемогутній, я ж таки хочу не бути капризною, хочу робити те, що мені скажуть, — але ж дай мені волю й витримку, допоможи мені, поділися зі мною хоч би зернятком Твоєї Всемогутності.

За один лише день Ти сотворив цей світ! Тож зараз Ти тільки промов: «Нехай всі діти стануть слухняними». І нехай же це збудеться за словом Твоїм.

МОЛИТВА РАДОСТІ

Променистий Боже.

Підніс я руки догори, очі широко розплющив, груди розправив свої, вуста розтулив у посмішці, обличчя підвів до неба. Вдивляюся, чекаю, дослухаюся. В жилах моїх вже не кров струменить. А що? Радість!

Чого хочеш Ти, Боже Променистий, за твої прекрасні дари?

Не треба мені крил, не обтяжує мене земля. Нехай: наді мною хмари пливуть, навкруг тисячі рослин наївних і щирих, замислено-гідних. Струмок співуче дзюркотить.

П'ю повітря на повні груди. «За Твоє здоров'я, Боже!»

Стою перед Тобою в світлих шатах осяйних, у шовках сонячних, ніжною райдугою підперезаний, прагненням співу дихання моє переповнене.

Та я не співатиму — бо не знаю пісні, Тебе гідної.

Щасливий розум мій, бо знаю я, спокій розлився тілом моїм, бо володію я собою, почуваюся пев-

но, бо почуттям своїм господар. Такий я сильний без вагань, і без сумнівів я добрий.

Таким я й пребуду...

А ти ще не щасливий? Ти іще, молодий пірнальцю, не вмієш у глибинах виловити Сонця свого — Сонця Божого відображення? Чи чуєш, юний лицарю, крики, і тупіт, і дзвін мечів битви Божої в тобі самому за тебе самого? Пребудеш!..

Ти мені Брат, Господи, Брат, а не Отець.

Вдивляюся, вслухаюся в радісну казку Твого життя.

Багато в світі доріг, кожна різна, кожна відмінна.

Вірую!

Народжується в мені безліч нових правд.

Правдою є те, що я бачу. Правдою є те, що в грудях моїх б'ється серце. Правдою є думка моя, і квіт весняний також є правдою. Правдою є стогін, і зойк є правдою.

Пожадливим пошептом я розтулені бутони прекрасних правд обціловую, ніби келихи пригублюю.

— Твоє Здоров'я, Правдо!

Чого Ти бажаєш, скажи-но, Боже, за предивні свої дари? За снігові кристали, за мильні бульбашки, за блакитну глибочінь вічності і небес?

Так, так! — б'ється серце моє, а в неторканій думками духа мого глибині одне за одним, одне за одним нові народжуються відчуття.

Радістю є для мене і зачаття, і смерть.

Щабель по щаблеві спинаюсь я до Тебе увись радісними зусиллями, тиха сестро сну, біла принцесо смерті.

— Віддаю себе в руки Твої.

Навкруги в'ються мільярди колібрі, квітів і метеликів, оточують, огортають всього мене. Я їх струшую, відмахуюся, в долоні плескаю, щоб розлякати, акуратно ловлю їх в повітрі, аби крилець їм не поламати, пір'їнок не пом'яти, пелюсток не повідгинати, не струсити й не стерти пилку-перги райдужної. Дзвіночки і лілії навколо літають, опадають, знов до землі приростають, прагненням наступних літань, як ароматом, сповнюють повітря.

Піднісши руки догори, з вустами, розтуленими в усміху, стою я перед Тобою.

— Чого волієш від нас, Господи Боже, за свої прекрасні дари?

МОЛИТВА СВАВОЛІ

Повір мені, Боже мій, що насправді прагну я бути поважною, розважливою, статечною і зосередженою. Може, це мені і вдасться з часом, але зараз — не можу. Смішить мене все поважне, я йому не вірю, не довіряю. Урочисті промови, служби, проповіді, навіть похорони — серйозні обличчя — Боже мій, прошу Тебе, зверни лише увагу на вирази їхніх облич, на ті набурмосені, нещирі й нерозумні пики. (Прости мені, що так негречно при Тобі висловлююся).

І в тім, що я молюся так рідко, також їхня вина. Їхні ж бо молитви — це або бездумне бурмотіння усталених текстів, або хитра павутина підлещування, обманювання Тебе, вижебрування чогось ціною фальшивих зітхань і червоних носів.

А я не вмію бути нещирою. Тож зізнаюся: я Тебе не знаю, Боже. І видається мені, що допоки людина пізнає Тебе, Боже, вона мусить передусім добре пізнати себе, себе відшукати. А я блуджу, не розумію і пробую розгадати себе, як шараду, як дуже важке рівняння алгебраїчне. Бо я насправді не така, якою мене сприймають і дорослі, й однолітки мої, це, звісно, дурниця, — передусім я не така, якою сама перед собою бути хотіла б.

Я весела, та водночас... Я капризна, та все ж... Недосвідчена, гм-м-м, наївна, і взагалі. На одну річ, яку знаю напевно, іще сто речей домислити здатна. Звідки я їх знаю? Коли б то вони хоч на соту частину нас так знали, було б нам ліпше, а може й гірше?

Добра я чи погана? І так, і ні. Напевно, що по-інакшому добра й по-інакшому погана, в чомусь іншому добра, у чомусь зовсім іншому, ніж усі вважають, і, здається, навіть ніж думаю я сама.

Мені видається, що та любов з боку рідних, з боку вітчизни, від ближнього й навіть від Тебе, всі ті знаки уваги й пошани — все те вигадали дорослі для себе, але ми маємо право на власні почуття й на власні переконання. В молитві мулоді має бути сміх, танок, жарт, каприз, несподіванка, щось з поганських ритуалів і з диких культів. Бо ж Ти єси не лише у сльозі людській, але і в ароматі бузку, не тільки в небі, але і в поцілунку. Після кожного нападу безпідставної сваволі надходять смуток і туга. А в тузі, наче в тумані, й обличчя матері, і шепіт вітчизни, і співчуття ближнього, і навіть Велич Твоєї Таємниці.

Ну, ось бачиш, хочу бути з Тобою щирою, але ж очевидно, що не скажу, не зумію розповісти всього, що хотіла б.

Дивлюся на зорі й кажу сама собі: мільярди зір, мільярди миль до них. Але відчути цього я не здатна. Знаю, що Ти — Великий, Всесильний, Безсмертний і так далі, але тільки знаю, ото й усього. А я, буває, так люблю зорі, як ніхто, мабуть, не любить, хоч би як не намагався, не пнувся й не надимався. А чому я так люблю зорі, я й пояснити не можу; навіть сама собі не поясню.

Бачиш, така моя молитва... Чи розумна вона? Ні. Але чи можна назвати її нерозумною? Вона досить безладна, бо я й сама безладна. Маєш сам зі мною клопіт, Боже, то подумай, як то мені самій з собою нелегко.

А знаєш, що я хочу Тобі запропонувати?

Залиш мене покищо такою, якою я є. Зачекай. Ти сам собі, а я сама собі, ніби ми і не знайомі. Я намагатимусь нікому не завдавати прикрощів, не сміятися, не жартувати, навіть промовлятиму молитви, тільки не підкочуючи очі під лоба, не похиляючи голови, без зітхань і жалобної міни. Як довго це триватиме, я не знаю: доки знову не прийде до мене «статечність». Навіть не можу обіцяти, що забажаю прискорити ту хвилину. Бо навіщо? Вона сама настане.

Взагалі, я гадаю, що колись несподівано, раптово зустрінемось ми. Не знаю, де, як і коли раптово побачу Тебе, тоді зашаріюся, серце раптово застукотить, і я увірую. Увірую, що Ти інакший, що з ними Ти не на короткій нозі, що Ти з ними не братаєшся, і що їхні прохання Тобі нудні, що Ти ними нехтуєш, а мене розумієш, що Ти хочеш зі мною розмовляти, щиро і поважно. Тоді скажеш мені: «Я знав, що це через них була в тебе нехіть до Мене, й саме тому ти не хотіла вірити, що вони вірять». Скажеш іще: «Я знаю, що вони Мене ошукують і дурять». Зізнаєшся, що й Ти також самотній, покинутий, ображений, як і я, повен туги, і вільний, вільний, наче сокіл.

Й тоді замиримося ми: Ти і я, і розсміємося радісно один одному назустріч, візьмемося за руки й побіжимо щодуху. Вони всі почнуть нас кликати,

гукати, сердитися, що не по-їхньому вийшло. А ми на мить зупинимося, озирнемося до них, язика їм покажемо: я і Ти. І сміючись-заливаючись, зникнемо їм з очей. Та й почнемо їсти сніг пригорщами.

Любий, Найлюбіший Боже, адже ж Ти можеш Собі це дозволити, один-єдиний разочок лишень. О-о-ой, які ж вони нудні й фальшиві: то й належиться їм за їхні паскудні грішки — кара.

МОЛИТВА ВЧЕНОГО

Йдемо ми шляхами історії — несемо наплечники запилюжені і своїх законів сувої. Напрямок: уперед; гасло наше: навіщо? Прагнемо — збагнути, мислимо — щось таємниче. Боже наш, Таємнице Таємниць.

Всі ми — добровольці!

Попереду сини полків наших знамено несуть. Їхнє ім'я — заспівувачі, вони прекрасні й натхненні. Відчайдушні, безрозсудні, — часом, сказав би, зайві вони у поході. Розвідники наші жертовні — вони першими падають, нема ще гарту в цих юнаках — та сміються вони в обличчя смерті, і з піснею її поцілунок вони приймають. Прагнуть вони угору, вже навіть у землю йдучи.

Ми любимо те їхнє зухвале молоде божевілля, завмираємо, коли вони, немов наполохане птаство, підхопляться і зів'ються десь там попереду. «Що вони там зауважили? Лихо його знає, чи й не сонце!» Кожен щось своє стверджує, якісь дива вигадує, поінакшому все пояснюючи. «Ну та добре — дійдемо — побачимо! Вперед — за нами!..»

Йдемо до Тебе, наш Боже.

Онде йдуть рахувальники-обліковці. Числа стискають цей світ, обплутують людину. Для них одне сонце й одна піщинка, одна любов і один хліб. Вони виміряли безкінечність простору й часу, зважили землю й атома вагу визначили теж. Астроном, дослідник неба, та він зірок не бачить, він їх затис у цифри формул: «На — читай». І прочитує він зірку, ніколи не бачену з кабали цифр своїх, і цяткою її позначає на мапі. Хімік, який може зважити густину подиху, прорахувати аромат троянди і сморід гниття; фізик, який прислухається до світу цього пульсування і блискавку думки з-за хмар схрестив у смертельному змаганні з Тобою, о Боже.

Йдуть закіптюжені, знеможені сапери. В димних кратерах вулканів і в промерзлих кристалах скель гребуться вони, розкопуючи скам'яніле м'ясо земного мамонта, і в шлуночках його застиглого серця шукають витоків прожитих вже життів. У комасі, застиглій в краплі бурштиновій, у здіамантовілій вугільній пилюзі, на курганах коралових рифів, в густо-солоній крові світового океану намагаються вони відгадати майбутнє, провіщають майбутніх років мільйони, визначають сім'я життя у смерті і зауважують зі смерті проростання паростків життя. З печер і мочарів, з черепів і кістяків, з цвинтарних плит напівзатертих вичитують вони санскрит давно загиблих вже світів.

А за ними — чота за чотою, батальйон за батальйоном — з ніг до голови думками озброєна — основна рать, і стільки її, і такий інакший кожен воїн, і такі рідні брати вони всі разом.

Он той, тихий монах Ґреґор, що з зеленого горошку вивів грізний закон спадковості. А той, волоцюга, криком «Земля!» привітав нововідкриті обши-

ри. Той, переможець буденності, в реченні своєму «Мислю, значить існую» затвердив себе навік. А ще той з розкопів прадавніх вийняв Кодекса Хаммурапі. А той, бакаляр з глухого села, відібрав у заздрісної ворожки яскраве королівство комаше. Інший, ламаний-переламаний від невдалих і вдалих спроб польоту, відняв у птахів силу крил і підкорив собі повітря. Он той — король морських глибин. Той, пивовар, з охоплених заразою міст вивів жінок та дітей, ще й подолав клятого ворога — заразу. Отой розібрався у веремії речень різномовних і скував язики у єдину систему. А той підкорив світ зела, встановивши в ньому ієрархію. Той зірвав корону з короля творіння, і серед тварин лад новий запровадив. Той Сонце зрушив з місця на небосхилі. Інший божество ув'язнив у геометричній формулі. А той вирвав змії знання її отруйне жало. Той тріумфально прокричав: «Omnis e cellula cellula!»*

І все це на славу Твою, о Боже.

А за вояками сунуть маркитани та мародери, правники, інженери, лікарі, агрономи, політичні фіскали, сіра дрібнота службова, шарлатани й ґендлярі — і на далеких флангах наших перемог вони знаходять для людського мурашника вигоду, полегшення та зиск. Продають за копійки, фейєрверками забавляють людність, дівок довірливих фокусами підманюють.

Ми не думаємо про них. Ми — лицарі Добра і Правди. Часом хтось із нас ковзне у їхній бік засмученим поглядом — ніби вітрильник душі людської явиться і зникне над обрієм морським — і посміхнеться поблажливо.

---

* Все живе — з живого (букв. — усяка клітина з клітини; лат.)

І коли ми так ідемо, заглиблені у Тебе, Священна наша Пратаємнице, чиїсь наївні груди часом видихнуть: «Бідолашні солдатики». Бачать наші засмаглі обличчя й похилені плечі, хочуть запросити нас натомлених до затишних хатин своїх — аби відпочили.

Ми бідолашні? Нам відпочивати? Та ми найщасливіші в ураганах битв з невідомим іще фіналом, у вільному польоті нашому — лицем до лиця з ворожнечею-таємницею, наодинці з Богом самим. Ти нам усім і родина, і батьківщина, і затишна хатина. Ти наша заохота й винагорода. Ти — посередник на переговорах втаємничених. В очах наших засвічуються і розгоряються зорі правди — і нові, все нові й нові правди тієї таємниці кличуть уперед нас, а потім вже й спадкоємців наших, скарбу нашого наслідників, синів нашого Завтра.

МОЛИТВА МАТЕРІ

Прости мені, Боже, що я скаржилася.

Я казала: сина мого вбито. Вітчизна відібрала мого сина, поклав він задля неї своє життя.

Не розуміла я. Дякую Тобі, Боже, що мене врозумив.

Кажу: призвав Ти мого сина до Себе. Вітчизна всиновила дитя моє любе, й дала йому — не відібрала — дала йому прекрасну смерть.

Плачу сльозами радості й гордості від самої думки, що постав перед Тобою мій солдат найдорожчий, виструнчився і промовив:

— Наказуй, Господи.

Вітчизна прекрасну смерть йому дала.

Дякую Тобі, що мене врозумив.

МОЛИТВА МИТЦЯ

Дякую Тобі, як Творцеві, що замислив і сотворив шедевра дивовижного, того шедевра, яким я сам для себе є. Кручений-верчений всупереч будь-якій логіці, та все ж саме такий, як треба; та все ж, напевно, потрібний тобі в цьому світі, якщо я таки існую. Чим більше не бачу сенсу у цьому житті, тим вдячніший Тобі я — протест, протиставлення, сам над собою пан серед карного стада, я, прикус псячий, жарт першоквітневий, плід на дереві Всенезнання.

Молитва моя, Творче мій, не якась там, не та, що в інших, а тільки моя й тільки нинішня, у сю єдину мить, яка вже ніколи не повториться. Збагни: я твій грішний пророк — і Брат Твій! Я — та хіба ж я можу знати, ким я є насправді? Видно, не знаю я себе, — якщо слабко достойний, то й достойно слабкий — я, гордий і покірний, піддатливий і грізний, муркочу наче кіт, що підлащується, всі таємниці виказую, торгую слізьми, гублю палички і ножики перочинні, чутливо реагую навіть на тінь несвободи, щойно лиш вона з'являється, не зриваю, а палю кайдани — і лише в найслабшому шепоті бачу, вчуваю Тебе, Творче мій, і за се Тобі я вдячний безмежно. Ти не віриш, що мені хочеться молитися? Атож! Ти ж також усупереч перешкодам Богом єси — і я знаю, що це значить.

Дякую Тобі, Творче, що сотворив Ти свиню, слона з його довгим хоботом, що поформував листя на деревах і серця у грудях, подарував чорні мармизи неграм, а буряки зробив солодкими. Дякую Тобі і за солов'я, і за клопа, за те, що дівчина має груди, що риба задихається на повітрі; за те, шо існують блискавиці і вишні, за те, що так предивно мусять люди на світ народжуватися, й за те, що настільки людину Ти оглупив, аж вона почала вважати, що інакше бути не може; й за те, що навчив Ти мислити й камені, і море, і людей.

Думка, яка ближнім недоступна, але вже собі самому чоловік з неї дивні казки викучерявлює. Не небеса — саме думка має найпурпуровіші сходи й заходи — вона й орлиця, і гультяйка, і брехуха. Як же я її люблю.

Як подасться вона десь шаландатися, — піди, дізнайся, куди її занесло; а повертається зморена, здорожена, до думки людської не подібна, але така натхненна, така щира та радісна, тоді клянеться-присягається виправитися — хіба дурень в ті її клятви повірив би — але вона знає наперед, що їй проститься.

Я все передчуваю, нічого конкретно не знаючи. Недоречною видається мені прісна правда життя — в ньому ті лише мають рацію, хто спромігся підглянути у шпаринку; але нічого до пуття не роздивившися, вони все одно помиляються; та так їм і треба. А я існую!

Нічого я не знаю, все лише вгадую. Ти ж знаєш, Творче, що то значить: все!

З голови до ніг з мене жодної користі, але я мушу, зуби зціпивши, бути найпершим; тож надію втрачаю лише на якихось п'ять хвилин, все найважливіше натхненно починаю вранці; розляжуся голічерева на сонечку й вигріваюся; плачу над долею грушки, яка стоїть самітньо серед поля, старця в руку зморщену цілую. Серйозно плюю і ловлю, в повітрі козликів малюю і довіку мені буде шістнадцять років, і я бавитимусь у квача, свистатиму в два пальці, і програю всі до єдиного ґудзики зі штанів своїх. З голови до ніг ні на що я непридатний, але яким бідним почувалося б людство без мене. Я навчаю людей любити гріхи і пожежі, і дихати, дихати, дихати на повні груди.

Над єдиним моїм запитанням сотня тупих професорів скнітиме цілі життя свої. В рожеві вушка я солодко шепочу: «Добраніч» — тисячам дівчаток і хлопчаків. Я мащу цілющою маззю виразки всім паршивим псам у світі. Майбутнє я хапаю за загривок, витягаю на світ і являю. І з пістолета в майбутнє я стріляю, як в туза чирвового. І сонце п'ю, очей не мружачи. Й так мені чомусь видається, що коли Ти цей наш світ створював, і вісь земну відчутно нахилив — чи не тому, що й сам був трішки хильнувши: митці не творять натверезо. А їхні, тих усіх, сни та марення святобливі — то наш хліб, себто закусь.

А коли я й не люблю кого, то лиш тих, котрі тверезі; якщо й боюся когось, то лише тих, котрі можуть і знають, чого хочуть.

Мої хвилини — всі вони підкидьки й діти позашлюбні — без опіки й без ладу — танцюють на линві, ковтаючи кроки свої.

Зірву я грушу в чужому саду; не сахаюсь, не лякаюсь, не втікаю стрімголов, а плавно відлітаю; завжди в погожому настрої, трішки п'яненький, прокидаюся серед калюжі, та й звідти чистеньким підводжуся, і Бог на мене за це не сердиться, поблажливо дивиться.

Все, все на світі я люблю божевільно — радісно — і безжурно.

Хоч і не раз я в житті обпікався, та залишаюся наївним, як дівча, що вірить обіцянкам. Сам до себе придивляюся з усміхом. Дрібнесенькі намистинки збираю, потім очі підведу до вуличного ліхтаря й кажу йому: «Який ти розумний і гарний». Щодня я щось нового зауважую в тому, на що вже цілими роками дивлюся — і приголомшено, як пес на власного хвоста, — онде трамвай сам їде, а береза має кору білу.

Біднесеньке ти, сонечко, божа ти корівко, очко тобі болить, бідолашним є кожне, кожне, кожне життя на землі.

Я народився, Творче, на п'ять століть запізнившись і років за п'ятсот передчасно. Тому я такий веселий і сумний: бо я живу, і вже життя своє закінчив, і ще жити не починав.

Ти і Я, — Творче, — і нікого більше. А Я — то Ми, Ми усі. Ми — Твого парламенту крайня опозиція, і Твого Престолу ревні охоронці. Ми —Твоя райдуга осінньої сірості, серед синів Твоїх помилка, чи то підміна — ми сніг липневий, ми — маки червоні на льодовиках, ми — вітрила, на вітрі розіп'яті. То нічого, що ми клубочком бабциної бавовни бави-

мося з кошеням, — ми звалюємо трони деспотів, ми вежі самотності зводимо. Ми з душі заплаканої спроможні іскру усмішки викресати, ми під вальси шарманки похитуємось — гімнами прийдешнього ми вітаємо сьогодення, помираємо ми й воскресаємо за своїм власним наказом, ми на цвинтарях всіх нездійсненностей стоїмо монументом здійснення на могилі всезагальної неспроможності.

За це, Творче, дякую Тобі трепетно, і з тремтінням внутрішнім ставлю на карту не що інше, як Буйну Розкіш Життя.

Va banque: Життя за Творчість.

ПРИСВЯТА НА СПОМИН

Матінко — Татусю. Ви мені всі ці молитви дуже швидко диктували, тож я мусив їх натужно з пам'яті — речення за реченням, літеру по літері — пригадувати й записувати. Часом чогось не дочув, часто чогось не збагнув, помилявся, пам'ять зраджувала, попропускав я багато чого. Зрідка ви мене поправляли — небагато — настільки лиш, аби було зрозуміліше мені й людям.

Не знаю, чи Вами мені розказане я можу назвати своїм для Вас надгробком. Дякую Вам за життя і за смерть Вашу, за моє життя і за смерть. Розійшлися ми лиш на мить, аби знову невдовзі зустрітися — вже назавжди.

Матінко — Татусю, з усіх скам'янілих клопотів і болів Ваших та моїх предків я прагну спорудити високу, гостру і самотню вежу для людей. А кількість тих, котрі вже у землі й чиїм голосом за Вами услід слухняно промовляю, становить — лише за останніх років триста — вже аж тисячу, і двадцять, і ще чотири. І різні вони носили імена.

Тому на цьому маленькому надгробку не напишу я жодного імені. Дякую, що навчили мене дочувати шепіт мертвих і мову живих, дякую, що пізнаю таїну життя у прекрасну хвилину смерті.

Ваш син

27 IV 1920

МОЛИТВА ВИХОВАТЕЛЯ

Я не возношу довгих молитов до Тебе, о Боже. Не посилаю Тобі зітхань безкінечних... Не б'ю низьких поклонів, і не маю пожертви багатої до учти Твоєї й хвали. Не прагну я вкрастися у довіру і ласку Твою, не вимагаю для себе гідних дарів.

Думки мої не мають крил, які б мою пісню несли в небеса.

Вислови мої не вельми барвисті й не променяться вони похвалами чи похвальбами. Я втомлений і невиспаний.

Зір мій затуманений, спина моя згорблена під вагою великого обов'язку.

Та все ж і я маю до Тебе прохання сердешне, о Боже. Та все ж і я володію скарбом, якого не хочу віддати братові своєму людського роду. Боюся, що рід людський цього не відчує, не зрозуміє, злегковажить і висміє.

Хоча і покірний я у вірі своїй в Тебе, Господи,

але в проханні моєму стаю проти Тебе, як стовп вогняний.

Хоча зазвичай тихо шепочу я, та прохання це вимовляю голосом, повним несхитної волі.

Поглядом своїм гордим ширяю я понад хмари.

Не благаю, а вимагаю, бо це вже не для себе.

Дай дітям доброї долі, підтримай їх у зусиллях їхніх щирих, працю їхню благослови.

Не провадь їх шляхами найлегшими, але найпрекраснішими проведи.

А в завдаток до мого прохання прийми тепер скарб мій єдиний: смуток.

Смуток і працю.

Переклад зроблено з видання
Janusz Korczak DZIELA, 10.
Oficyna Wydawnicza Latona,
Warszava 1994.

Додаток

НАВІЩО МОЛИТИСЯ

Коли зібралися всі хлопчики, які записались на щоденну молитву, я запитав у них, навіщо вони моляться, для чого приходять на молитву. Було це досить давно, деталей я вже не пам'ятаю, зошит, в якому записував відповіді, загубився. Але відповіді були приблизно такі.

Перший сказав:

— А чом би я не мусив молитися. Я ж таки єврей.

Другий відповів:

— До сніданку нічого робити в спальні, а в молитовні тепло і світло.

Промовив третій:

— Я хочу мати пам'ятну листівку про 280 спільних молитов. Мені залишилось вже тільки 40.

Четвертий сказав так:

— Товариш у дворі сказав мені, що як хтось не молиться, то до нього вночі прийде привид, вкине його до мішка, зав'яже й задушить. І тепер я боюся, що так може статись насправді.

— Мене мама просила молитися, — так пояснив п'ятий.

А шостий сказав таке:

— Коли я в суботу приходжу до рідні, дідусь завжди запитує, чи в сиротинці дітки набожні, й чи

вони моляться. Якщо я відповім «ні», дідусеві буде прикро, а я не хочу його засмучувати. І до того ж мені брехати не хочеться.

Сьомий таке відказав:

— Як помер взимку мій батько, мені не хотілося рано вставати, щоб іти до молитви. Але одного разу вночі батько приснився мені й почав уві сні мене соромити: «Як я був живий і працював на тебе, я не вибирав погоди. В дощ і в мороз, часто і вночі, навіть уже захворівши, я все ж вставав з ліжка, коли знав, що можу заробити. А ти зараз не хочеш промовити за мене кадіш». Я прокинувся й присягнувся, що молитимуся.

Пан Хоїна багато років поспіль щодня приходив до молитви. Він мав набожного опікуна, який наказував йому молитися, а потім вже й сам звик до цього.

Пам'ятаю, як стояли поруч малий Хоїна і його високий опікун — і молилися з одного молитовника.

Дев'ятий сказав так:

— Щодня уранці я одягаюся, вмиваюся, їм свій сніданок, навчаюся у школі й бавлюся з друзями. Чом би я не мусив також і помолитися? Є люди, які кажуть, ніби Бога немає; але звідки вони знають, що вони знають правду? Хтось же мусив усе це створити? То це й був Бог.

Десятий відповів коротко:

— Поляки моляться і ходять до своїх костьолів, тож і євреї не мусять бути гіршими.

Одинадцятий сказав:

— Коли єврей не молиться, то цей його гріх лягає на всіх євреїв. Через те ми хворіємо на заразні хвороби, через те ми й бідні, і маємо всілякі інші клопоти, що багато євреїв не молиться. А я не хочу, щоб через мене інші потерпали.

Дванадцятий навів приклад з хедеру:

— Ребе навчав нас у *хедері*, що євреї багато страждали за свої молитви. Вбивали їх, палили їхні святині, відбирали в них *сидери* і вкидали у багнюку чи у вогонь, наказували їм ходити у свята до костьолів, не дозволяли їм працювати й ходити містом. Кожен єврей увечері в п'ятницю поспішав, часом мусив іти лісом, де були бандити і вовки. Ребе казав, що молились усі мої прадіди та прабабці, тож сором бути настільки лінивим, щоб не піти до молитовної кімнати, яка так близько, і ніщо мені не загрожує і не заважає.

Тринадцятий так пояснив:

— Коли я чимось занепокоєний, або посварюся з товаришем — тоді молюся, бо мені буває приємно розповісти Богові, як було насправді і що товариш не мав рації. Коли я так думаю під час молитви, тоді менше ранить мене несправедливість.

Чотирнадцятий розповів:

— Я зауважив, що коли ходжу до молитви, то мені легше старатися, легше бути поправним. Тоді у мене зовсім мало справ, і на мене ніхто не сердиться. І я тоді не роблю нічого поганого ні вдома, ні у школі. Молитва дуже допомагає.

П'ятнадцятий сказав:

— Коли я хворію, або щось мені болить, або вдома щось недобре трапиться — наприклад, мама чи брат захворіють, або немає грошей, а господар надокучає, або інші мешканці — тоді мені робиться прикро. Але як я помолюся й попрошу, то потім вже не хвилююся, і мені робиться добре.

Шістнадцятий сказав:

— Я й сам не знаю, навіщо приходжу до молитви. Молюся тому, що молюся. Взагалі, я й не замислювався, навіщо це роблю. Якщо я пригадаю, навіщо, то напишу вам про це і вкину листа до скриньки.

Сімнадцятий сказав:

— Коли я молюся, то пригадую наш дім, як там було колись. Завжди по суботах я з батьком ходив до божниці. Тут теж, у сиротинці буває вечеря, але тут все інакше. Ні, мені тут не погано, але як я був удома, то я більше любив, і мене більше любили. Ніхто не прозивався на мене мазунчиком чи лизуном. Тут, в сиротинці, теж часом дають цукерки, але вдома їх мені приносив татко, і дражнився зі мною, що не дасть їх мені, що віддасть мамі або з'їсть сам. І це було смішно, бо я знав, що він жартує. І ще вдома був *чулент* щосуботи. Вдома взагалі все було інакше.

Коли він це сказав, тут нагадався попередній і додав:

— О, я вже знаю. У мене так само, як і в нього. Молитва, це так, неначе я повертаюсь до своєї родини. Як молюсь, то пригадую собі й одне, і друге, й третє — все, як воно було удома.

Тоді також до молитви ходило й багато дівчаток. Одна з них навіть звалась *ребіцин*. Її всі любили, тож не докучали, а вона й не сердилася.

Вона була старша за віком, і вже працювала — у майстерні, де робили чи рукавички, чи то парасольки, чи ще щось. Через це не могла прийти наступного дня, тож мусила прийти разом з хлопцями.

(А я сказав їм, що коли всі разом, то це вже буде забагато, тож нехай сьогодні хлопці, а дівчатка завтра). Вона й сказала:

— У нас через коридор мешкає польська сім'я. Вони добрі до євреїв, завжди позичають мамі, чого їй буває потрібно. Й вона сказала, що це негарний звичай у євреїв, те, що дівчатка можуть не молитися, бо їм молитва навіть потрібніша, через те, що вони більше сидять удома, більше перебувають з дітьми.

І Регінка так закінчила:

— Господь Бог же не зробив хлопчачу молитву важливішою. Це вигадали рабини, бо вони самі є хлопцями. У поляків всі моляться разом, а в євреїв скидається, ніби ми гірші для Господа Бога.

Коли Регінка закінчила свою мову, хлопці нічого не сказали.

Тож дівчатка і надалі приходили молитися.

Здається, що то саме Регінка сказала:

— Коли ти не маєш батька, приємно думати, що Бог є батьком для всіх, і для тебе також. Молитов розуміти не потрібно, я їх тільки відчуваю.

Я ще хотів запитати і в інших, навіщо вони моляться; але почалася школа, політика — і все змінилося.

Переклад зроблено за виданням
Janusz Korczak w getcie.
Nowe zrodla Oficyna Wydawnicza Latona, Warszava 1992.

КІЛЬКА ДУМОК ПО «МОЛИТВАХ»

Російський поет ставив Януша Корчака у приклад — страшно сказати! — Богові: мовляв, добре було б, якби Бог був схожий на старенького польського педагога. «Святим всіх церков» назвав його один з ієрархів польського костьолу. Саме так: подвиг самовідданої любові до дитини, яким увінчано подвижницьке життя Януша Корчака, вищій за національні або релігійно-конфесійні мури поміж людьми. Єврей Генрік Гольдшмідт, відомий як Януш Корчак — польський письменник, лікар і педагог, — належить людству.

Проте цей святий всіх церков був людиною поза всіма церквами і навіть, здається, атеїстичної орієнтації. В усякому разі, безумовно, — агностиком. Спроби знайти себе, знайти своє в тій чи іншій конфесії закінчилися для нього твердою відмовою. Але він працював з дітьми, був керівником притулків для сиріт-безбатченків і добре розумів пекучу дитячу потребу в батьківському захисті. Потребу в зверненні до когось — старшого і могутнішого. Потребу принести комусь свої жалі, страхи, сумніви і сподівання. Лікар і педагог, він добре розумів морально-виховний і терапевтичний сенс такого звертання. І у виховних закладах педагога-атеїста з'являється спеціальне приміщення — молитовня, де дитина може залишитись сам на сам з Богом. І розповісти йому про те, зізнатись у тому, про що нікому іншому ніколи не розповість і не зізнається.

Утім, проблема ширша за побут дитячого притулку. Чи не кожна людина — потай або вочевидь, усвідомлено

або несвідомо — звертається до уявного Батька, відчуваючи біль світового сирітства, і найпалкіше моляться, мабуть, атеїсти — «ті, хто не молиться». Ось цей загадковий психологічний феномен унаочнює Януш Корчак у своєму творі, і з цього погляду його «На самоті з Богом» — художнє і наукове відкриття, у всякому разі — щось більше за «літературу».

Насправді, що це? Низка портретів, репрезентованих монологами? Своєрідний за формою трактат з етики? Чи смілива психологічна розвідка? Вкрай щира сповідь старого мрійника? Дослідження сумління? Трохи запізнілий пошук Бога? Так і ні одночасно. Просто: молитви тих, хто не молиться.

Літературознавець зазначить, що Корчакові молитви — серія блискучих і психологічно витончених «внутрішніх монологів», винахід модерної художньої виразності, маленькі шедеври мистецького перевтілення. Адже не забудемо й про добу, коли їх створено — двадцяті роки двадцятого століття, вже минулого.

Тому історик, мабуть, додасть, що ці молитви — активна спроба богошукання, яке тій добі взагалі притаманне.

В цьому є щось схоже на мислення «наївної» первісної людини, що свою «внутрішню мову», напевне, сприймала як промовляючий до неї голос Бога, — зауважить етнолог.

Психолог нагадає, що перед нами — об'єктивований «діалог» лівої півкулі мозку з правою, наслідок тієї двоїстості людської свідомості, через яку, власне, і виникає феномен совісті.

Сповідальний сенс цих молитов, відкидаючи «тутешнє» самовиправдовування, містить надію на прощення і спокутування у вигляді дарунку, можливо, не по заслузі, «за так», — визначить філософ.

Все це правда, але найважливіше для Януша Корчака, лікаря, письменника, педагога, — ті шляхи або ті засоби до самопізнання, самовиховання, самозцілення, що молитви їх відкривають. Дивовижний, напрочуд місткий синтез художності, моральності та душевного здоров'я через звертання людини до власного сумління, яке — умовно або безумовно — втілюється в Богові.

В кожній релігії Януш Корчак прозирав і цінував дещо більше, ніж зовнішні прояви культу. Маючи особистий досвід християнства та юдаїзму, добре знайомий з релігіями Сходу та теософією, він не надавав значення церковній ієрархії та догматиці. Він вбачав в будь-якій релігії частину духовного життя людини, реалізацію глибокої внутрішньої — буттєвої — людської потреби. Церква у ролі посередника лише ускладнює і гальмує стосунки поміж людиною і Богом, вважав Януш Корчак. Як на нього, мають сенс і цінність саме особисті, інтимні, безпосередні стосунки. Ти і я, я і Ти.

Той, до кого у цих молитвах звертаються на Ти (наче до особи найближчої, але водночас найвіддаленішої, піднесеної над усіма на неуявну височину) — не є конфесійним Богом. Він не належить ні християнству, ні юдаїзму, ані мусульманству або якомусь іншому віросповіданню — і одночасно належить їм усім. Він є Богом етики, втіленням загальнолюдської мрії про добро і справедливість, універсальним батьком людства-безбатченка. І особисто — ось цього хлопчика-сироти і ось цієї дівчинки-сирітки.

У «Молитвах тих, хто не молиться» унаочнюються світоглядні засади трагічної Корчакової педагогіки, її, сказати б, теоретична концепція — та її безмежно, аж до героїчного утопізму, гуманістична практика.

Мирон Петровський

Зміст

МОЛИТВА МАТЕРІ 6
МОЛИТВА ХЛОПЧИНИ 8
МОЛИТВА ЛЕГКОВАЖНОЇ ЖІНКИ 10
МОЛИТВА СМУТКУ 14
МОЛИТВА НЕМОЧІ 16
МОЛИТВА НЕМОВЛЯТИ 19
МОЛИТВА СКАРГИ 21
МОЛИТВА БУНТУ 24
МОЛИТВА ЗАДУМИ 27
МОЛИТВА ПОЄДНАННЯ 31
МОЛИТВА СТАРОГО 34
МОЛИТВА ДІВЧИНКИ 36
МОЛИТВА РАДОСТІ 38
МОЛИТВА СВАВОЛІ 41
МОЛИТВА ВЧЕНОГО 45
МОЛИТВА МАТЕРІ 49
МОЛИТВА МИТЦЯ 50
ПРИСВЯТА НА СПОМИН 55
МОЛИТВА ВИХОВАТЕЛЯ 56
Додаток
НАВІЩО МОЛИТИСЯ 58

Мирон Петровський
КІЛЬКА ДУМОК ПО «МОЛИТВАХ» 63

ВИДАВНИЦТВО

«ДУХ і ЛІТЕРА»

Київ

— видавництво Центру європейських гуманітарних досліджень Національного університету «Києво-Могилянська академія» — друкує твори гуманітарної класики зарубіжних та вітчизняних авторів із філософії, історії, політології, культурології тощо, а також видає часопис «Дух і літера».

http://www.duh-i-litera.8m.com

видавництво пропонує твори гуманітарної класики:

Сергей Аверинцев

Стихи духовные

– К.: Дух і літера, 2001. – 146 с.

«Стихи духовные» – парадоксальный комментарий к научным сочинениям С.С. Аверинцева. Здесь проговаривается то, что неизбежно оставалось «за скобками» монографии или статьи. Это не поэзия ученого, и уж никак не «ученая поэзия», а особый тип и опыт исповедального слова: «Вот я весь...»

Само название первого поэтического сборника Сергея Аверинцева, в который вошли стихотворения, разные и по форме, и по времени написания, отсылает к традиции фольклорных духовных песнопений, отличающихся исключительной сердечностью и трезвенностью переживания sacrum. Однако в следовании канону духовного стиха автор – не подражатель, а, скорее, ученик. Впрочем, и само понятие «автор» здесь не очень точное; анонимность в данном случае – не в сокрытии имени, а в преодолении «поэтической самости», в стремлении уйти от переживания – к событию, от факта – к сущности, от себя – к Другому. В многообразии явных и скрытых цитат, контекстов в «Стихах духовных» перед вдумчивым читателем предстает вся мировая культура. Но она – не самоцель, за ней раскрывается более важная реальность, в которой на «немощь без меры и предела» есть только один ответ – столь же безмерная и беспредельная милость.

Стефан Мозес. Ерос і Закон. / Пер. з фр. — К.: Дух і Літера, 2003. — 114 с.

В збірці есе «Ерос і закон» відомий французький юдаїст С.Мозес робить спробу проінтерпретувати біблійний текст, звертаючись до єврейського оригіналу, давніх перекладів (таргумів, Септуагінти), єврейської екзегетичної та містичної традицій (Раші, Зогар), а також новочасних філософських тлумачень (Гегель, Розенцвайг). Книга розрахована на широке коло читачів, що цікавляться біблійною екзегезою.

Яневський Д. **Політичні системи України 1917–1920 років: спроби творення і причини поразки.** – К.: Дух і Літера, 2003. – 767 с.

Монографія являє собою новий крок у вивченні передумов Визвольних змагань українського народу 1917–1920 рр., їх перебігу і багатопланових причин поразки. В роботі знайшли відображення всі стадії політичної еволюції України тієї доби аж до утвердження державності радянського зразка. Автор чи не вперше у вітчизняній історіографії робить спробу розглянути події і політичні спрямування різних течій в українській революції у набагато ширшому контексті світової геополітики, з'ясувати типологію української версії соціалістичних перетворень, прослідкувати становлення і визначити перспективність української зовнішньої і внутрішньої політики того часу на обширному й ретельно добраному матеріалі конституційного процесу й законотворчості, окреслити етапи становлення політичної системи самостійної української державності поч. XX ст, запровадити до аналізу політичних перспектив українських політичних течій геополітичні категорії.

Книгу адресовано широким колам читачів — історикам, політологам, студентам і викладачам, науковим працівникам, усім, кого цікавить історична доля української державності новітнього часу.

Часопис «ДУХ І ЛІТЕРА»

«Дух і літера» є першим українським міждисциплінарним періодичним виданням у сфері наук про людину. Принаймні половина авторів часопису – провідні іноземні науковці. «Дух і літера» є часописом суспільної та гуманітарної думки сучасних інтелектуалів, які працюють у контексті європейської традиції видання журналів філософського та історичного аналізу. «Дух і літера» є трибуною науковців, які політично не заангажовані, і своїми текстами виводять думку на ширші культурно-історичні обрії.